

*Билиця У. Я.,
асистент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІННОСТІ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕЛОГІЧНИХ НОМІНАЦІЙ ЛЮДИНИ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. Стаття присвячена особливостям вияву категорії оцінки в семантиці компаративних фразеологічних номінацій людини в англійській картині світу. На прикладі зазначених номінацій продемонстровано полярний характер цієї оцінки, що зумовлено неоднозначним і протилежним характером самої сутності людини. Аналіз фактичного матеріалу здійснено на основі концептуально-дихотомічних опозицій, які властиві образу людини.

Ключові слова: категорія оцінки, компаративна фразеологічна одиниця, дихотомія, дихотомічна опозиція, позитивна/негативна/амбівалентна/нейтральна оцінка.

Постановка проблеми. У лінгвістичних дослідженнях останніх десятиліть чільне місце набуло використання антропоцентричного принципу, відповідно до якого людина стала центральним об'єктом мовознавчих студій. Особливий інтерес із погляду антропоцентризму викликає в лінгвістиці питання про те, як і якими мовними засобами людина номінує себе й інших, хто її оточує, які механізми використовує при цьому, яким параметрам зовнішності та внутрішнього світу надає перевагу, якими є її ціннісні пріоритети тощо. З'ясувати ці запитання дає змогу, зокрема, семантика антропоцентрично маркованих компаративних фразеологізмів, які і є об'єктом аналізу статті.

У лінгвістиці питання категорії оцінки відображено в працях низки вітчизняних і зарубіжних мовознавців, таких як Н.Д. Арутюнова [1], О.Л. Бессонова [2], О.М. Вольф [3], О.А. Івін [4], Т.А. Космеда [5], В.М. Телія [6] та ін. Проте окремі питання стосовно оцінки з позицій сучасної лінгвістики залишаються не до кінця дослідженими, як, наприклад, питання ролі цієї категорії у формуванні «ціннісної картини світу», її концептів, зокрема такого концепту, як «людина». Недостатньо дослідженим є, на нашу думку, питання оцінності мовних одиниць, що експлікують цей ключовий концепт у різних мовних картинах світу, зокрема компаративних фразеологічних одиниць (далі – КФО) в англійській картині світу (далі – АМКС). А саме ці одиниці достатньо ємно і влучно, образно й емоційно здатні не просто дати характеристику людині, а й оцінити її якості, дії та вчинки. Відтак вибір саме цих одиниць як об'єкта дослідження статті, а також аналіз їх семантики з погляду оцінних можливостей людини в АМКС є логічним і вмотивованим.

Актуальність дослідження полягає в очікуваному отриманні відповіді на питання про те, якою ж є оцінна орієнтація англійського етносу щодо певних рис, ознак і властивостей людини, які оцінні установки й стереотипи людини є пріоритетними для нього тощо. Це означає, що проблема оцінності стосовно об'єкта дослідження – «людини» – у засобах КФО в АМКС становить у статті як лінгвокогнітивний, так і лінгвокультурологічний інтерес.

У статті ставиться завдання простежити особливості вияву категорії оцінки в семантиці КФО, виявити певні елементи цін-

нісних пріоритетів щодо ознак, рис і властивостей людини в АМКС.

Вклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на активну участь КФО в мовній характеристиці людини, а також на те, що саме людина є «інваріантним ядром і центральним поняттям оцінного тезаурусу» [2, с. 5], аналіз оцінного компонента значення цих одиниць набуває виправданого інтересу. Загалом оцінку варто розглядати як власне людську категорію, оскільки вона відповідає природі людини й задана її фізичною та психічною природою, що не дає їй змоги залишатися байдужою до всього, що її оточує. Оцінка як «один із найважливіших складників природи людини» [7, с. 283] супроводжує її все життя, є одним із незаперечних засобів пізнання нею навколишньої дійсності. Г.В. Колшанський, визнаючи наявність оцінного моменту в будь-якому пізнавальному акті, пише: «Оцінка міститься ... всюди, де тільки відбувається зіткнення суб'єкта пізнання з об'єктивним світом» [8, с. 141]. Такий оцінний характер людського пізнання визнається й багатьма іншими вченими [3; 6; 9].

Оцінне ставлення людини до навколишнього світу й до самої себе знаходить своє імпліцитне або експліцитне відображення в одиницях різних мовних рівнів і зумовлює оцінну маркованість їхньої семантики, яка чи не найбільшою мірою простежується в семантиці фразеологічних одиниць (далі – ФО). І це закономірно, адже ці одиниці, як це однозначно стверджує низка вчених [6; 7; 10, 11], виникають не стільки для того, щоб описувати світ, скільки для того, щоб інтерпретувати, оцінювати й виражати до нього суб'єктивне ставлення.

Домінантною зоною фразеологізмів, яку вони покривають своєю семантикою, є насамперед людина з її багатограним зовнішнім і внутрішнім світом. Саме ці одиниці, корелюючи з різними сферами життя й діяльності людини, є, на думку багатьох учених, найбільш «антропоємними». «Фразеологія, – пише, наприклад, А.М. Емірова, – охоплює ті ділянки свідомості, які безпосередньо пов'язані з людиною, з її «картиною світу», з характеристикою психічних особливостей особистості – процесів пізнання, емоційно-вольового боку діяльності, індивідуально-типологічних якостей тощо» [12, с. 253]. Недаремно серед дослідників фразеології поширена думка, що близько 90% фразеологізмів так чи інакше пов'язані саме з людиною [13, с. 45] і лише незначна кількість цих одиниць характеризує рослинний і тваринний світ, явища природи тощо.

Серед різноманітних структурно-семантичних типів ФО, як стверджує К.І Мізін [7, с. 288], найбільш стандартним засобом оцінювання вважаються саме КФО. Більше того, на думку автора, «компаративна фразеологія формує центр аксіологічної (тобто оцінної – курсив наш – У. Б.) фразеології»

[7, с. 292]. Зумовлено це тим, що в основі одиниць КФ лежить така когнітивна операція, як порівняння, яке, відповідно, «є апріорним інструментом під час пізнання людиною об'єктивного світу» [7, с. 18], а тому сам «процес мислення людини є не чим іншим як порівнянням» [7, с. 18], яке «пронизує всю когніцію людини» [7, с. 73].

Розпочинаючи аналіз природи оцінювання та оцінної маркованості КФО на позначення людини в АМКС, необхідно зазначити, що подібні питання були предметом досліджень різних учених у різні часи, починаючи з античності. І зумовлено це тим, що «проблема цінностей – вічна проблема, що стала знову сучасною й актуальною, пов'язана вона з питаннями про корисне та шкідливе, добро й зло, справедливе й несправдливе, належне й неприпустиме, прекрасне й потворне, про ідеал і благо» [14, с. 4].

Проте до сьогодні вчені-мовознавці по-різному трактують категорію оцінки, оскільки це справді складний феномен для наукового опису й теоретичного пояснення. Так, О.С. Ахмановою категорія оцінки трактується як «явище, в основі якого лежить спеціальний відбір засобів мови (мовлення) для найточнішого вираження оцінного значення з урахуванням усіх чинників, які впливають на формування цього аксіологічного смислу» [15, с. 308]. О.В. Селіванова розглядає оцінку «як складник конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці, який репрезентує ставлення носіїв мови до позначеного за абсолютною шкалою «добре – нейтрально (байдуже) – погано» й відносною шкалою «краще – так само добре – так само нейтрально – так само погано – гірше» [16, с. 438–439]. Р.М. Якушина тлумачить оцінку як «ставлення носіїв мови до об'єкта, зумовлене визнанням чи невизнанням його цінності з погляду відповідності чи невідповідності його якостей певним ціннісним критеріям» [17, с. 6].

У найбільш популярній формі оцінювання визначається як свідомо діяльність суб'єкта, що призводить до формування позитивного або негативного ставлення до об'єкта, який оцінюється. Це оцінювання узгоджується, як правило, із системою цінностей, які є об'єктом дослідження аксіології і які являють собою певні сформовані й усталені в суспільстві ідеї та погляди, норми й зразки, правила й стандарти, що поділяються та успадковуються кожним новим поколінням, є його реальним вектором або ж орієнтиром у повсякденній діяльності. «Цінності як найбільш узагальнені орієнтири людської діяльності, – пише К.І. Мізін, – конкретизуються в соціальних нормах, що базуються на соціальних цінностях спільноти й безпосередньо регулюють поведінку людини» [7, с. 285]. На відміну від цінності, оцінювання ж розглядається як засіб, як певний когнітивний феномен, що формує ціннісні уявлення, стандарти і стереотипи, притаманні кожному етносу, кожному суспільству. Саме ці цінності, як влучно зазначає В.М. Телія, «служать тим фільтром, крізь який, як через кольорове скло, сприймається світ» [6, с. 39]. Оцінка може визначатися як індивідуальними уявленнями та ідеалами мовця, так і суспільно зумовленими нормами, стандартами і стереотипами, при цьому останні превалюють над першими. Недаремно саме так звучить одне з визначень оцінки: «Оцінка – це *суспільно* (курсив наш – У. Б.) закріплене ставлення носіїв мови до позамовного об'єкта й до фактів мови та мовлення» [18, с. 11].

Загалом оцінка характеризується певною *структурою*, у якій традиційно вирізняються такі обов'язкові компоненти, як суб'єкт, об'єкт, шкала та основа оцінювання [3; 4]. *Суб'єктом*

оцінювання може бути конкретна особа або група осіб, певний колектив або ж певний соціум, з боку яких відбувається оцінювання й визначається цінність предмета, явища, людини тощо. *Об'єктом* оцінювання є зазвичай оцінюваний предмет чи явище, їхні властивості чи ознаки, у нашому випадку – людина загалом або ж певні параметри її зовнішнього або внутрішнього світу. *Шкала* оцінювання вказує на те, як суб'єкт оцінювання кваліфікує предмети, явища навколишнього світу чи їхні ознаки, самого себе, а також інших суб'єктів, котрі його оточують, причому найбільш часто – за якісними параметрами (добре/погано) або ж за кількісними (багато/мало). *Основою* оцінювання становлять мотиви і критерії, які спонукають суб'єкта оцінювання до схвалення або осуду відповідно до особистісних чи суспільних інтересів, пріоритетів, норм, уявлень чи стереотипів. Така структура оцінювання є універсальною, а тому стосується процесу оцінювання будь-якого об'єкта, зокрема й людини.

Характерною особливістю процесу оцінювання як когнітивного акту є його порівняльний характер, адже, з одного боку, щоб оцінити будь-що, треба порівняти, зіставити його ознаки, властивості з ознаками інших об'єктів, а з іншого боку, «порівняти – це значить висловити своє ставлення, «оцінити», «виміряти», керуючись почуттями і пристрастями» [19, с. 112]. **Це значить, що** оцінка містить у собі порівняння, яке не обходиться без оцінювання. Така структура оцінювання гармонійно корелює зі структурою КФО, у яких порівняння є їхньою релевантною й сутнісною ознакою. Механізм породження оцінювання й механізм формування КФО майже однакові, оскільки в структурі цих обох феноменів фігурують переважно одні й ті самі компоненти: суб'єкт оцінювання – суб'єкт порівняння; об'єкт оцінювання – об'єкт порівняння, основа оцінювання – основа порівняння. Усе це створює ідеальні умови для формування стійких порівнянь із яскраво вираженим оцінним характером, які можуть стосуватися також і людини.

Загалом усі досліджувані нами КФО на позначення людини в АМКС, причому різних структурно-семантичних типів (ад'єктивних, дієслівних і паремійних) з погляду їх оцінності можна поділити на такі основні групи: одиниці з *позитивною оцінкою*, які виражають такі елементи оцінного значення, як задоволення, захоплення, схвалення, похвала, симпатія до тих чи інших ознак, властивостей людини, наприклад: (*as*) *fine as a fiddle*, (*as*) *good as gold*, *to be dressed like a doll* тощо, а також із *негативною оцінкою*, які корелюють із такими елементами оцінного значення, як несхвалення, презирство, зневага, осуд, іронічність, наприклад: (*as*) *fresh as a rose*, (*as*) *ugly as bandicoot*, (*as*) *false as a fox* тощо.

У складі КФО є й *амбівалентні* одиниці, які можуть містити в собі одночасно як позитивну, так і негативну оцінність залежно від стилістичних завдань мовця, а також *нейтрально-оцінні*, які не містять у своїй семантиці жодної оцінки, проте у відповідному контексті можуть набувати позитивну або ж негативну оцінність. На жаль, обсяг статті не дає змоги використовувати контекстну реалізацію оцінності, але схвальна чи несхвальна оцінка в семантиці ФО, на відміну від слова, у більшості випадків зрозуміла й без контексту.

Загалом характер оцінювання людини, її властивостей, ознак, дій із погляду їх позитивності/негативності/нейтральності може бути експлікованим компонентним складом КФО, ужитим як 1) *основа порівняння*; 2) *образ-еталон* або 3) *основа порівняння разом із образом-еталоном* [7, с. 289–291].

1. Так, наприклад, оцінність ад'єктивних КФО значною мірою залежить від узуальної оцінності якісних прикметників із позитивною або ж негативною конотацією, ужитих як основа порівняння. Так, наприклад, прикметники з *негативним відтінком* значення, які явно домінують, становлячи більшість від їх загальної кількості, транспонують свою негативну оцінність і на семантику всієї КФО, що яскраво спостерігається на прикладі таких одиниць: (as) *bad as a man can be*, (as) *crazy as a bedbug*, (as) *drunk as a fiddler*, (as) *greedy as a wolf*, (as) *mad as a hatter*, (as) *silly as a goose*, (as) *stubborn as an ox* тощо.

Значно меншу кількість становлять прикметники з позитивною оцінністю, які вживаються як основа порівняння КФО і тим самим також визначають цілісну позитивну оцінність цих одиниць: (as) *beautiful as a picture*, (as) *brave as a lion*, (as) *fair as a swan*, (as) *fine as a paint*, (as) *good as gold* тощо.

У низці КФО прикметники антонімічного характеру, що виражають протилежні за своєю сутністю ознаки та властивості людини, здатні визначати не тільки антонімічний характер семантики КФО загалом, а і їх полярну оцінність, наприклад: (as) *good as gold* – (as) *bad as a death*; (as) *fine as a picture* – (as) *ugly as a scarecrow*; (as) *beautiful as a rose* – (as) *ugly as sin* тощо.

Подібне явище, коли компонент, ужитий в основі порівняння, визначає загальну позитивну чи негативну оцінність КФО, стосується й дієслівних одиниць, наприклад: *to hit someone like a ton of bricks*, *to swear like a sailor*, *to scream etc like a fishwife* тощо. У подібних КФО оцінна конотація дієслова збігається з конотацією всього виразу загалом.

2. У низці випадків вирішальну роль у характері оцінності як ад'єктивних, так і дієслівних КФО відіграє семантика метафоризованого об'єкта порівняння, тобто так званого образу-еталону, у якому «найбільш часто акумулюється ціннісна інформація КФО» [7, с. 288], наприклад: (as) *white as a lily*, *to laugh like a hyena*, *to look like a death's head on a mopstick* тощо.

3. У складі КФО на позначення людини в АМКС є низка одиниць, у яких як основа порівняння, так і об'єкт порівняння мають однакову оцінність, що й зумовлює, відповідно, їх цілісну позитивну чи негативну оцінку, наприклад: (as) *graceful as a swan*, (as) *fair as a rose*, (as) *tender as a chicken*.

Усе-таки оцінність багатьох КФО на позначення людини може визначатися їх цілісною асоціативно-образною семантикою, тоді як їх компонентний склад може бути сам по собі нейтрально-оцінним: *to know smb / smth like the back of one's hand / the palm of one's hand*.

Основною особливістю вияву категорії оцінки в КФ на позначення людини в АМКС є те, що вона має, як правило, двоїтий, полярний характер, що зумовлено самою природою людини, суперечливим і неоднозначним характером її сутності, протилежністю її рис, ознак і властивостей, які стосуються її як зовнішнього, так і внутрішнього світу. Адже в людині поєднано все: краса й потворність, добро і зло, щедрість і жадібність, працелюбність і ледарство, геніальність і дурість тощо. Це значить, що концептуально цілісному образу людини властива полярна за змістом організація, за якої одні риси, властивості чи ознаки співіснують одночасно із протилежними, наприклад: «красивий» – «некрасивий», «моральний» – «аморальний», «розумний – нерозумний» «справедливий» – «несправедливий», «працьовитий» – «непрацьовитий» тощо. Таке протиставлення ознак і властивостей іменується в логіці терміном дихотомія, під яким розуміють «поділ обсягу поняття на два видові поняття, що суперечать одне одному» [20, с. 301]. Від-

так людина – це дихотомічно організована сутність, у якій майже все, що їй властиво, існує полярно або ж дихотомічно, що зумовлює наявність у ній на поняттєво-логічному рівні низки *концептуально-дихотомічних опозицій*, які й корелюють згідно з конвенціональними цінностями та антицінностями. Подібні концептуально-дихотомічні опозиції в окремих дослідженнях іменуються *аксіологічними діадами* [14, с. 4].

Аналогічно полярно виглядає й аксіологія КФО на позначення людини, які вербалізують вищеозначені концептуально-дихотомічні опозиції та які можна виокремити щодо різних параметрів людини, що стосуються її як зовнішнього, так і внутрішнього світу. На прикладі хоча б кількох подібних опозицій спробуємо продемонструвати характер оцінності КФО на позначення людини в АМКС.

Відомо, що людина постає перед іншим не за ознаками її рис характеру, інтелектуальних здібностей тощо, а насамперед за зовнішністю. Уявлення про зовнішність людини – це ядро кожної національної культури, тому в традиціях англійської культури їй надається надзвичайно велике значення. Цей факт є найбільш очевидним на прикладі такої концептуально-дихотомічної опозиції, як «красивий, привабливий» – «некрасивий, непривабливий».

Так, низка негативно-оцінних КФО свідчать про те, що людина в англійській культурі є суворим критиком своєї зовнішності, а також інших. Це підтверджують ті образи-еталони й образні асоціації, які становлять семантичну основу таких одиниць, наприклад: (as) *ugly as the backyard fence*, *to have a face like a bulldog chewing a wasp*, *to have a face like the back of a bus* тощо.

Крайньо негативне ставлення англійського етносу відчувається в семантиці КФО стосовно невміння людини, особливо жінки, адекватно, зі смаком одягатися, наприклад: (as) *“fine” as an ape in purple*, *to be like mutton dressed (up) as a lamb*, *to be dressed like a scarlet woman* тощо.

Подібна семантика з іронічно-негативною конотацією характерна й для інших КФО, наприклад: (as) *beautiful as a butterfly*, (as) *gaudy as a bird*, (as) *gaudy as a peacock*. Перші два вирази характеризують різнобарвно, строкато й без смаку виражену особу жіночої статі, останній – аналогічно одягнуту особу чоловічої статі. Проте ці вирази з погляду їхньої оцінності є амбівалентними, оскільки можуть мати й позитивну оцінність, якщо вони виражатимуть значення «красиво, пишно й розкішно одягнуті особи».

Такими самими амбівалентними є й інші КФО із зазначеної дихотомічної опозиції. Так, фемінінно маркована КФО *to be like Barbie* може мати не тільки позитивну оцінку, а й навіть негативну, оскільки може мати значення «бути лялькою/іграшкою для чоловіків», яка не особливо вирізняється серед інших високим інтелектом.

Не можна не помітити, що серед позитивно-оцінних КФО із семою «красивий, привабливий» фігурують здебільшого фемінінно марковані одиниці, наприклад: (as) *beautiful as a (Dresden) doll*, (as) *fair as a lily / as a rose*, (as) *pretty as a picture / as a paint*, (as) *beautiful as a princess*, (as) *fresh as a daisy* тощо.

Тільки окремі позитивно-оцінні КФО зі значенням «красивий, статний» є маскулінно маркованими: (as) *handsome as a prince*, (as) *handsome as a paint*, *to look like Prince Charming*. Така мізерна кількість маскулінно маркованих КФО із зазначеною семою пояснюється, очевидно, неактуальністю в англійській лінгвокультурі чоловічої краси й, навпаки, її важливістю для

жінок. Суттєвим доказом останнього аргументу є використання для вербалізації жіночої краси засобами КФО таких «ніжних» фітонімних образних символів, як троянда (*rose*), лілія (*lily*), маргаритка (*daisy*).

Крайню полярність (+/-) щодо оцінності виявляють КФО, що експлікують таку концептуально-дихотомічну опозицію, як «тверезий» – «п'яний», яка стосується фізичного стану людини. Так, однозначно позитивно-оцінними є КФО на позначення стану «тверезості», проте їх виявлена мізерна кількість – 2: (*as sober as a judge*, (*as sober as a parson*. І, навпаки, кількість негативно-оцінних одиниць, що корелюють із семою «п'яний», – 70, наприклад: (*as drunk as a fiddler/David's sow/a beggar/a wheelbarrow*, (*as tight as an owl/a tick* тощо.

Така кількісна асиметрія КФО в бік негативно оцінки зазначеної концептуальної дихотомії не є випадковою, оскільки вона спостерігається як загалом у будь-якій мові, так особливо й у фразеології, що, на думку О.Д. Райхштейна, пояснюється «більш гострою емоційною й мовленнєво-мислительною реакцією людей саме на негативні явища» [21, с. 21]. Людське сприйняття, як зазначають учені, здебільшого фіксує відхилення від норми, бо норма, як відомо, не викликає якоїсь особливої уваги та реакції, а тому, відповідно, не провокує появи значної кількості ФО. У цьому випадку можна погодитися зі словами К.І. Мізіна, який зазначає, що «все небезпечне (негативне) концептуалізується та категоризується людською свідомістю детальніше й глибше, проектуючи на рівні мови численні номінації» [7, с. 333].

Така значна кількісна перевага негативно-оцінних КФО над позитивно-оцінними цієї опозиції вказує як на небезпеку розповсюдження цього явища в житті англomовного соціуму, так і на актуальність суворого осуду його. Про це свідчить і семантика низки компаративних паремій, які мають повчально-дидактичний характер і нагадують про згубність п'янства для людини: *Bacchus has drowned more than Neptune and has killed more than Mars. Wine has drowned more men than the sea.*

Не порушують загалом принципу полярної оцінності (+) і КФО на позначення емоційних якостей людини. Оцінний аспект семантики КФО на позначення емоцій людини ґрунтується на відомій класифікації емоцій, яка існує в психологічній науці, де виокремлюються переважно так звані стеничні та астенічні емоції або ж, інакше кажучи, позитивні й негативні. Яскраво вираженим видом стеничних (позитивних) і астенічних (негативних) емоцій є, відповідно, з одного боку, *радість*, *захоплення*, *щастя*, а з іншого – *сум*, *смуток*, *горе*. Без подібних протилежних емоцій природу людини неможливо уявити, а тому саме такі емоції становлять основну концептуально-дихотомічну опозицію, яка широко представлена в складі КФ англійської мови:

– *радісний, веселий, щасливий, задоволений*: (*as blithe/cheerful/gay/happy as a bird/a cricket/a grig/a lark/a goldfinch/maids*, (*as happy as a child*, (*as bright/shining as a button* тощо (усього 62 одиниці);

– *сумний, невеселий, похмурий, у поганому настрої*: (*as glut as a bear (with a sore head)*, (*as grave as an owl, to have a face as long as a fiddle* тощо (усього 53 одиниці).

Можна тільки допустити, що відсутність особливої кількісної різниці між КФО цієї концептуально-дихотомічної опозиції свідчить, на нашу думку, про збалансовану наявність у психоемоційній сфері людини саме цих емоцій. Звичайно, КФО першої групи є позитивно-оцінними, другої – негативно-оцінними.

Хоча, як свідчить аналіз на прикладі інших концептуально-дихотомічних опозицій, таких як, наприклад, «*спокійний, урівноважений, стриманий*» – «*неспокійний, неурівноважений, нестриманий*», значно домінують кількісно негативно-оцінні КФО над позитивно-оцінними (25/130, відповідно). Це свідчить про неоднозначне, а скоріше, негативне ставлення представників англomовної лінгвоспільноти саме до подібних емоційних ознак людини, що фігурують у другій складовій цієї дихотомічної опозиції, наприклад: (*as fierce as a tiger*, (*as grumpy as a bear*, (*as mad as a March hare, to be like a ship without a rudder, to be like a bull at a gate* тощо. Із цього приводу А.М. Вежицька зазначає: «Англо-саксонській культурі властиве несхвальне ставлення до нестримного потоку почуттів» [22, с. 43], якими є вищезначені емоційні стани, що занадто збуджують людину й роблять її нездатною тверезо оцінювати ситуацію, відповідно, і діяти. І, навпаки, «*урівноваженість, стриманість, холоднокровність*» – (*as cool as a cucumber*, (*as calm as a pie* є тими якостями, які, на думку представників англomовної лінгвоспільноти, людина повинна виховувати в собі.

Чітко виражена аксіологічна полярність (+/-) спостерігається під час аналізу семантики КФО на позначення *інтелектуальних здатностей* людини, щодо яких можна виокремити таку найбільшу за кількістю одиниць концептуально-дихотомічну опозицію: «*мудрий, розумний, гострий розумом*» – «*дурний, нерозумний, тупий*». Кількісне співвідношення одиниць на їх позначення становить, відповідно, 64/93, перші з яких є позитивно-оцінними, другі – негативно оцінними.

Звичайно, розумна людина, її розумове благополуччя в усі часи в усіх етносах, у тому числі й в англomовного, викликає повагу та шанування. Підтвердженням цьому є такі паремії компаративного характеру, як *Wisdom is like a blessing. Better an empty purse than an empty head.*

Позитивно-оцінним є також низка ад'єктивних і дієслівних КФО: (*as smart as a steel trap*, (*as solemn/wise as an owl / an old crow*, (*as wise as a serpent*, (*as wise as Solomon* тощо.

Негативно-оцінними є такі КФО, як (*as blunt as a hammer*, (*as dull as ditch-water*, (*as silly as a bag of worms*, (*as thick as a brick*, (*as thick as two short planks, to look like a stuffed calf* тощо.

Серед КФО на позначення *морально-етичних рис* характеру людини в АМКС крайньо негативною оцінністю характеризуються одиниці, що корелюють із такими рисами:

– *гордовитий, пихатий, зарозумілий, бундючний*: (*as proud/vain as a peacock*, (*as proud as a hen with one chicken*, (*as proud as Lucifer, to strut/swell like a turkey-cock*, (*as proud as a bee/a dog with two tails* тощо;

– *нецирний, скритний, хитрий, улесливий, підлий, непорядний*: (*as cunning as a serpent*, (*as slippery as an eel*, (*as false as a Scot* тощо;

– *нечесний, неправдивий, брехливий*: (*as crooked as a corkscrew*, (*as crooked as a dog's hind leg*, (*as crooked as a ram's horn/as eel's teeth* тощо;

– *невихований, неввічливий, некультурний, грубий, брутальний*: (*as bold as a thief*, (*as gruff as a bear*, (*as clumsy as an ox*, (*as rough as a nutmeg paper*.

Свідченням негативного ставлення англomовного етносу до вищезначених рис характеру людини є їх, по-перше, широкий кількісний склад, по-друге, їх цілісна негативно-оцінна семантика, а також ужиті в їхньому компонентному складі негативно-оцінні образи-еталони. Чітко вираженою є в цьому плані також семантика низки паремій-компаративів, що стосуються

цих рис: *Modesty is like the snow: when it melts it is gone forever. There is no pride like that of a beggar grown rich. An honest man's word is as good as his bond. Better suffer for truth than prosper by falsehood. A liar is worse than a thief. A poor man is better than a liar.* Подібні паремії не тільки засуджують вищезазначені риси характеру та виражають негативне ставлення до них, а й водночас возвеличують риси-антиподи, такі як, наприклад, *простота і скромність, щирість і відвертість, чесність і правдивість.*

Достатньо велику групу КФО на позначення людини в АМКС становлять ті, у яких позитивність або негативність *не є чітко вираженою або й узагалі відсутньою*, оскільки на це не вказує ні компонентний склад (основа порівняння чи образ-еталон), ні сукупно виражене значення всієї одиниці, наприклад: *as like as chalk and cheese, (as) light as a feather, (as) naked as a needle, (as) white as cream* тощо. Це означає, що як в об'єктах, предметах і явищах матеріального світу, так і в людині є індивідуальна в оцінному розумінні зона, що не підлягає однозначному оцінюванню, оскільки вона може включати в себе зону як позитивного, так і негативного. У людині такою відносно нейтрально-оцінною зоною є, наприклад, окремі параметри зовнішності, віку, ваги, кольорових ознак одягу, шкіри тощо. Щоправда, одиниці з нейтральною оцінкою в певному контекстуальному оточенні можуть набувати конкретно виражену оцінку, як правило, негативну.

Висновки. Аналіз особливостей вияву категорії оцінки КФО на позначення людини в АМКС дає змогу відзначити, що ця оцінка має, як правило, полярний характер і корелює з цінностями й антицінностями, що зумовлено неоднозначним і протилежним характером сутності самої людини, у якій майже все, що їй властиве, існує полярно або ж дихотомічно.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в більш глибокому й ширшому аналізі категорії оцінки досліджуваних одиниць на прикладі інших концептуально-дихотомічних опозицій, у вивченні питання універсальності й національно-культурної специфіки вияву оцінки в семантиці цих одиниць на матеріалі різних мов тощо.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 2006. – 280 с.
4. Ивин А.А. Аксиология / А.А. Ивин. – М. : Высш. шк., 2006. – 390 с.
5. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики / Т.А. Космеда. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – 350 с.
6. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия ; отв. ред. А.А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 139 с.
7. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : [монографія] / К.І. Мізін. – К. ; Кременчук : Щербатих О.В., 2011. – 448 с.
8. Колшанский Г.В. Соотношение субъективного и объективного факторов в языке / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 2005. – 232 с.
9. Писанова Т.В. Национально-культурные аспекты оценочной семантики: эстетические и этические оценки / Т.В. Писанова. – М. : ИКАР, 1997. – 320 с.
10. Баран Я.А. Фразеологія: знакові величини / Я.А. Баран. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 256 с.
11. Маслова В.А. Лингвокультурология / В.А. Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 208 с.

12. Эмирова А.М. Аспекты сопоставительного изучения фразеологической семантики / А.М. Эмирова // Проблемы зыставної семантики. – К., 2005. – Вип. 2007. – С. 252–256.
13. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: Нариси / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
14. Багаутдинова Г.А. Человек во фразеологии: антропоцентрический и аксиологический аспекты : автореф. дисс. ... докт. филол. наук / Г.А. Багаутдинова. – Казань, 2007. – 36 с.
15. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
16. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля ; К., 2006. – 716 с.
17. Якушина Р.М. Динамические параметры оценки (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Р.М. Якушина. – Уфа : Башкир. гос. ун-т, 2003. – 24 с.
18. Хидикель С.С. Оценочный компонент лексического значения слова / С.С. Хидикель, Г.Г. Кошель // Иностр. языки в школе. – 1981. – № 4. – С. 7–12.
19. Карцевський С.О. Порівняння / С.О. Карцевський // Питання мовознавства. – 1976. – № 1. – С. 107–112.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
21. Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А.Д. Райхштейн. – М. : Высшая школа, 1980. – 143 с.
22. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
23. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К.Т. Баранцев. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
24. Мізін К.І. Англо-український словник компаративної фразеології / К.І. Мізін. – Кременчук : Щербатих О.В., 2010. – 120 с.
25. Longman Dictionary of English Idioms. – Lnd : Longman, 1980. – 387 p.

Былица У. Я. Особенности оценности компаративных фразеологических номинаций человека в англоязычной картине мира

Аннотация. Статья посвящена особенностям проявления категории оценки в семантике компаративных фразеологических номинаций человека в англоязычной картине мира. На примере указанных номинаций продемонстрировано полярный характер данной оценки, что обусловлено неоднозначным и противоположным характером самой сущности человека. Анализ фактического материала осуществлен на основе концептуально-дихотомических оппозиций, которые свойственны образу человека.

Ключевые слова: категория оценки, компаративная фразеологическая единица, дихотомия, дихотомическая оппозиция, позитивная/негативная/амбивалентная/нейтральная оценка.

Bylytsia U. The evaluation peculiarities of comparative phraseological nominations of a human being in the English language picture of the world

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the category of evaluation in the semantics of comparative phraseological nominations of a human being in the English language picture of the world. With the help of examples of nomination the article demonstrates the polar nature of the evaluation, which is caused by ambiguous and opposed nature of the human essence. The analysis of factual material is done on the basis of conceptually-dichotomous oppositions, which are peculiar to a human image.

Key words: category of evaluation, comparative phraseological unit, dichotomy, dichotomous opposition, positive/negative/ambivalent/neutral evaluation.